

„Szlachetny materiał” jako materialno-fantastyczny budulec nowoczesności i państwa w amazońskim mieście (Requena, Peru).

Requena, dwudziestotysięczne miasto peruwiańskiej Amazonii (Region Loreto) jest zamieszkiwana w przeważającej mierze przez potomków rdzennych mieszkańców Amazonii i Andów, mówiących lokalnym wariantem języka hiszpańskiego i identyfikujących się jako „metysi.” Nowoczesność i państwo są tu przedmiotem pragnień i aspiracji, a jeden z ich przejawów materialnych stanowi trwały i jednorodny budulec (cegły, cement, blacha, itd), określany jako „szlachetny materiał.” „Szlachetność” jest tu równoznaczna z postępem i nowoczesnością, które według requeńczyków powinny być gwarantowane i podtrzymywane przez państwo peruwiańskie. Jej przeciwnością jest „pospolitość” materiałów wydobywanych z lasu, tożsamości indiańskich lub przodków. Chociaż takie rozróżnienia opisują nowoczesność i państwo, oraz przeciwstawiają „metysów” „Indianom,” to korespondują z rozróżnieniami „tubylczymi,” które wcześniej badałem w Prowincji Requena (2011-13). Tymczasem, w konwencjonalnym rozumieniu, które powraca w antropologii regionu, rdzenni mieszkańcy Amazonii są postrzegani jako niechętni nowoczesności i państwu, utrzymujący ontologie „poza-nowoczesne” i społeczeństwa „przeciwne państwu.” Podobne założenia powracają też w konwencjonalnym przeciwstawieniu społeczeństwa państwu, a społeczeństw niezachodnich nowoczesności. Problemem jest więc obecność nowoczesności w sercu paradygmatycznej poza-nowoczesności, państwa na peryferiach, oraz oddolny (zamiast odgórny) proces ich tworzenia.

Na tak zarysowanym tle przecinają się sposoby rozumienia nowoczesności, państwa i materialności mieszkańców Requeny, nauk społecznych i w społeczeństwach „zachodnich.” Podstawowy cel proponowanych tu, długotrwałych, opartych na obserwacji uczestniczącej badań etnograficznych, stanowi zebranie danych na temat tych koncepcji w Requenie, jako lokalnie tworzonych przez społeczeństwo „metyskie.” Ich wątkiem przewodnim będzie rozumienie i wykorzystanie w codziennych praktykach „materiału szlachetnego.” Wytworzenie wiedzy etnograficznej na temat grupy ludzi i jej światopoglądów, które z nielicznymi wyjątkami są ignorowane przez etnografów Amazonii peruwiańskiej (w przeciwieństwie do lokalnych społeczeństw „indiańskich”) wypełni ważną lukę w antropologicznym rozumieniu tego regionu. Jest ona tym bardziej istotna, że samo rozróżnienie na „Indian” i „metysów” wydaje się być tworem logiki kulturowej dzielonej przez ludzi zajmujących określone w ten sposób (wysokie relatywne) pozycje.

Jednak pragnienie i wytwarzanie nowoczesności oraz państwa w Requenie między innymi poprzez specyficzną konstrukcję „wzniosłej” materialności „szlachetnego materiału” (jako produktu rozróżnienia na „szlachetne”/„nowoczesne” czyli trwałe oraz „pospolite”/„przeszłe,” czyli nietrwałe), dotyka również szerszych problemów antropologicznych. Jak można rozumieć pozornie uniwersalne zjawiska „nowoczesności,” „państwa,” „materialności”? Współczesna antropologia i nauki społeczne odnotowują efemeryczność, nieuchwytność państwa i nowoczesności, podkreślając ich wymiary podmiotowe i afektywne, oraz oddolną sprawczość uczestników. Kwestionują też rozumienie materialności jako oddzielonej od wymiaru społecznego, pasywnej i stałej. Państwo i nowoczesność wyłaniają się tu jako materialno-wyobrażeniowe twory codziennej działalności ludzi i aktorów poza-ludzkich, czyli jako „strukturalne efekty” albo „wrażenia” istnienia oddzielnego od społeczeństwa. Angażując w twórczy sposób podejścia teoretyczne i podkreślając znaczenie etnograficznego kontekstu, w tych badaniach przeniosę punkt ciężkości z roli przedstawicieli władzy w tworzeniu „efektów” państwa i nowoczesności na perspektywę oddolną, czyli na sprawczość obywateli w tych procesach. Zapytam ponadto o ich kulturowo-społeczne inspiracje (tutaj, tubylczo-amazońskiego rozumienia władzy i materialności). Ponadto, opierając się na rozumieniu „fantazmatu” S. Žižka (jako obiektu pragnienia tworzonego przez samo pragnienie), uwzględnię rolę pragnień, nadziei i fantazji mieszkańców Requeny w tworzeniu „efektów” państwa i nowoczesności.

Zrozumienie na tym przypadku podmiotowych, kulturowych i materialno-fantastycznych wymiarów procesu tworzenia „efektów” państwa i nowoczesności ma podwójne znaczenie. W wymiarze regionalnym, pozwoli podjąć problem pragnienia nowoczesności i państwa jako nienarzuconą własność rdzennej Amazonii, a więc aspekt wciąż ignorowany i nieprzystający do jej konwencjonalnego, „orientalizującego” (za E. Said) obrazu jako rezerwuaru inności i nienowoczesności. Ponadto, w wymiarze porównawczym, takie rozumienie pozwoli zwrócić się ku problemowi nieeuropejskości lub nienowoczesności samej nowoczesności lub państwa i poddać refleksji ich wyjątkowość. O ile, jak diagnozował B. Latour (1993), „Zachód” nigdy nie był nowoczesny (ponieważ ideały nowoczesności są niemożliwe do realizacji i tworzą swoje przeciwieństwa, kiedy próbujemy je osiągnąć), to ten konkretny przypadek może pokazać, że Amazonia nigdy nie była nienowoczesna (z jednej strony, ponieważ frustracje i ideały właściwe nowoczesności są kompatybilne i podzielane z kosmologiami tubylczo-amazońskimi, a z drugiej, ponieważ istotą nowoczesności, według T. Mitchell’a (2000) jest samo przedstawianie jednorodności postępu, które ukrywa różnorodność rzeczywistych historii). Rozumienie requeńskiej nowoczesności pozwoli uniknąć „orientalizacji” Amazonii i jednoczesnej „okcydentalizacji” nowoczesności w tworzeniu wiedzy na temat regionu i problemu, a umożliwi dostrzeżenie ich wzajemnego zagnieżdżenia (Serres 1982), czyli podobieństw wewnątrz różnic i różnic wewnątrz podobieństw ukazywanych przez przypadek Requeny.